

ویژگی‌های برنامه‌ریزی میان‌مدت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران

علیرضا بخش‌میدانی^۱؛ ارسطو توحیدی^۲؛ داود آقامحمدی^۳؛ رحیم ممبینی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۱/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۱۷

چکیده

برنامه‌ریزی فرآیندی است آینده‌نگر و هدفمند و برنامه‌ریزی میان‌مدت (۳ تا ۵ سال) که برای به اجرا درآوردن راهبردهای سازمانی انجام می‌شود لازم است از ویژگی‌هایی برخوردار باشد تا بهترین نتایج را حاصل نماید. تحقیق حاضر با هدف تعیین ویژگی‌های نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت نیروهای مسلح ج.ا.ا. انجام و از نوع موردی-زمینه‌ای است که برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز از روش کتابخانه‌ای و میدانی و نظرات تخصصی جامعه خبره دارای سابقه خدمت در مشاغلی شامل معاونین طرح و برنامه ستاد کل ن.م، آجا، سپاه پاسداران، ناجا و وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح بهره برده است. در این تحقیق جهت تجزیه و تحلیل تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از آمارهای توصیفی و استنباطی استفاده گردیده است.

نتایج حاصله از این پژوهش حاکی است که نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت نیروهای مسلح دارای ۱۹ ویژگی مناسب از جمله: (۱) انطباق برنامه با تدابیر ولی فقیه و رهبری معظم نظام؛ (۲) مبتنی‌بودن بر طرح راهبردی نظامی مصوب؛ (۳) دارا بودن اهدافی کمی و قابل اندازه‌گیری، واضح و قابل فهم، تحقق‌پذیر، واقعی، تهیج‌کننده، زمان‌دار و متناسب با امکانات؛ (۴) هماهنگ بودن با بخشنامه و راهنمای تدوین برنامه میان‌مدت کل کشور؛ (۵) مبتنی‌بودن بر سبک برنامه‌ریزی بهینه و آخرین دست‌آوردهای بشری در حوزه برنامه‌ریزی و (۶) متکی بودن بر منابع مالی قابل حصول و واقعی می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی، برنامه‌ریزی میان‌مدت، نیروهای مسلح، نظام برنامه‌ریزی.

۱- دانش‌آموخته دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (رایانامه: bakhshmeyadni.alireza@gmail.com)

۲- دانشیار دانشگاه عالی دفاع ملی

۳- استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

۴- دانش‌آموخته دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) درباره برنامه‌ریزی می‌فرمایند: «برنامه‌ریزی باید اصولی، عمومی و کلان باشد، برنامه‌ریزی خوب در صحنه عمل خود را نشان می‌دهد، بر اساس اهداف تدوین شده برنامه‌ریزی کنید» (۱۳۷۰/۰۴/۲۳). همچنین می‌فرمایند:

«رهبری برنامه‌های کشور را سیاست‌گذاری می‌کند و ولی فقیه در سیاست‌گذاری‌ها نقش اصلی را دارد» (۱۳۷۴/۱۲/۰۴).

امروزه برنامه‌ریزی دقیق و موفق، قابلیت و مؤلفه‌ای تعیین‌کننده است که لزوماً همگان در برخورداری از آن یکسان نیستند و این امر نیاز به هوش، ذکاوت، دقت و جامعیت‌نظر و برخورداری کافی از تخصص و تعهد دارد. از این‌رو جهت برنامه‌ریزی بهتر سازمانی و فردی، توجه به اصول و قواعدی که سازمان را در این مسیر هدایت و یاری می‌رسانند امری مهم و ضروری است.

برنامه‌های میان‌مدت، پیونددهنده اقدامات به طرح‌ها و برنامه‌های راهبردی و حلقه واسطه بین طرح‌ریزی راهبردی و بودجه‌بندی سالانه است و طرح‌های راهبردی همواره از طریق تهیه و اجرای برنامه‌های میان‌مدت اجرایی گشته و به‌عنوان مبنایی برای تعیین شیوه و مراحل تدوین برنامه‌های میان‌مدت محسوب می‌گردند.

در این راستا وظایف خطیری برعهده مسئولین و مدیران راهبردی سازمان‌ها به‌ویژه نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در مراتب برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت، هماهنگی و کنترل، تبیین و تعریف گشته است که بیان‌کننده وجوب برنامه‌ریزی در جهت دستیابی به چشم‌اندازها و اهداف از قبل تعیین شده می‌باشد.

بنابراین نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت (۳ تا ۵ ساله) با ویژگی‌های لازم که مورد تأیید خبرگان امر باشد می‌تواند پاسخگوی تحقق طرح‌های راهبردی اثربخش و اهداف پیش‌بینی شده بوده و شناخت ویژگی‌های چنین نظام موفق، اولویت و اهمیت آن را نمودار می‌نماید. لیکن دغدغه تحقیق حاضر، عدم تطابق نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت نیروهای مسلح با شرایط فوق حاصل گردیده است که مبنای این تحقیق قرار گرفته است.

از طرف دیگر این تحقیق از این جهت از اهمیت برخوردار است که می‌تواند الگویی عملی برای بررسی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و توسعه علم در این حوزه قرار گیرد، به‌گونه‌ای که عدم‌انجام تحقیق حاضر مانعی در مسیر تکامل و بهبود این نظام

در نیروهای مسلح باشد. به این جهت، پژوهش حاضر با هدف تعیین ویژگی‌های نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت (۳ تا ۵ ساله) مناسب در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به رشته تحریر درآمده است و درصدد پاسخ به این سوال اصلی است که ویژگی‌های نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت (۳ تا ۵ ساله) مناسب در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران کدامند؟

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

مفهوم شناسی

برنامه: تعیین گام‌ها و فعالیت‌ها توأم با اولویت‌بندی، زمان‌بندی و تعیین مجری، حوزه، سطوح، مقدار و میزان فعالیت‌ها و در نظر گرفتن منابع و امکانات برای تأمین و تحقق اهداف (یا برای انجام مأموریت) است (معاونت طرح و برنامه و بودجه ستاد کل، ۱۳۹۰: ۹).

برنامه دفاعی: به مجموعه یا ترکیبی از نیازمندی‌های یگان‌های نظامی اطلاق می‌شود که برای اجرای مأموریت یا هدف مشترکی می‌بایست در یک دوره زمانی معین تهیه و تأمین شوند یا فعالیت‌هایی که در طول یک دوره باید به مرحله اجرا درآیند (توحیدی، ۱۳۸۸: ۱۰۵).

برنامه‌ریزی: فرایندی است آگاهانه که در راستای حل مسائل موجود و دستیابی به هدف‌های معین در آینده، جهت ایجاد دگرگونی یا بهسازی در نظام‌های اجتماعی، عملیاتی را پیش‌بینی کرده و از طریق اولویت‌بندی آن‌ها را اجرا می‌کند (نتایج، عظیمی، ۱۳۸۸: ۲۳).

برنامه‌ریزی فرآیندی است که در جهت رسیدن به وضعیت مطلوبی در آینده تنظیم شده است که بدون برنامه‌ریزی وقوع آن امکان‌پذیر نیست (رضایی، ۱۳۸۰: ۳۰).

فیوضات (۱۳۸۸) معتقد است برنامه‌ریزی آموزشی مشتمل است بر تعیین هدف‌ها و منابع، بررسی منابع بررسی شقوق متفاوت عمل و انتخاب عاقلانه از بین آن‌ها، تصمیم‌گیری در مورد هدف‌های مشخص در محدوده زمانی معین و سرانجام، اتخاذ بهترین تدابیر و وسایل برای تحقق بخشیدن به تصمیمات مزبور. وی به نقل از لکت می‌نویسد: برنامه‌ریزی فراگردی است برای تعیین کردن اهداف مناسب، تشخیص مسائل، نیازها، امکانات و محدودیت‌ها و تنظیم فعالیت‌ها و برنامه‌ها برای رسیدن به اهدافی که وجود دارند یا به‌طور محتمل وجود خواهند داشت (فیوضات، ۱۳۸۳: ۷).

برنامه‌ریزی میان‌مدت (۳ تا ۵ ساله): برنامه‌های میان‌مدت، پیونددهنده اقدامات به طرح‌ها و برنامه‌های راهبردی و حلقه واسطه بین طرح‌ریزی راهبردی و بودجه‌بندی سالانه می‌باشند (حسن‌آبادی و صراف، ۱۳۸۸: ۶۲).

برنامه‌ریزی میان‌مدت در ادامه طرح‌ریزی یا همان برنامه‌ریزی راهبردی انجام می‌شود و برنامه‌هایی هستند که برای به اجرا درآوردن تصمیمات راهبردی بیان می‌شوند؛ به عبارت دیگر، برنامه‌های میان‌مدت عبارتند از تصمیمات میان‌مدتی که برای بهترین استفاده از منابع موجود با توجه به تحولات محیط اتخاذ می‌گردند و در واقع برنامه‌ریزی میان‌مدت بخشی از اجرای عمودی راهبردهای اتخاذ شده می‌باشد (مصاحبه اختصاصی نگارنده با توحیدی، ۱۳۹۰).

به طور کلی برنامه میان‌مدت، بیانگر عملیات عمده‌ای است که برای تحقق راهبرد و دستیابی به اهداف مرحله‌ای آن مورد نیاز می‌باشد. با استفاده از این برنامه‌ها ادغام و تلفیق لازم بین نیازهای واحدهای مختلف عملیاتی سازمان صورت می‌گیرد تا اطمینان لازم نسبت به تبدیل اهداف بلندمدت به نتایج دقیق و مشخص حاصل گردد. علاوه بر این، برنامه‌های میان‌مدت حلقه واسط بین برنامه‌ریزی راهبردی (بلندمدت) و برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت محسوب می‌شوند که چارچوب و بستر لازم برای تعریف و تدوین اهداف کوتاه‌مدت و برنامه‌های اجرایی تفصیلی و کنترل‌های لازم برای تحقق نتایج عملیاتی را فراهم می‌آورند (چگینی، ۱۳۷۷: ۳۷).

رویکردهای متداول برنامه‌ریزی (راهبردی، میان‌مدت و کوتاه‌مدت)

برای برنامه‌ریزی رویکردهای متنوعی بیان گردیده است. برخی از این رویکردها عبارتند از:

الف) برنامه‌ریزی بالا به پایین

در این روش، برنامه‌ریزی صرفاً بر مبنای خواست‌ها و تمایلات مدیریت ارشد سازمان (فارغ از بررسی امکانات موجود) انجام و راهبرد یا راه‌کار برای رسیدن به اهداف سازمان پیش‌بینی می‌شود.

ب) برنامه‌ریزی پایین به بالا

در این روش که به آن روش توانایی‌محور نیز گفته می‌شود، صرفاً بر مبنای امکانات، منابع و توانمندی‌های موجود برای آینده سازمان برنامه‌ریزی و اتخاذ راهبرد یا راه‌کار می‌شود.

ج) برنامه‌ریزی سناریومحور (سناریوپردازی)

در این روش بر مبنای سناریوهای ممکن و مطلوب (اکتشافی و هنجاری) به گونه‌ای برنامه‌ریزی انجام می‌شود که سناریوهای موردنظر محقق شده و سناریوهای نامطلوب رخ ندهد.

د) برنامه‌ریزی بر مبنای کلیه خطرات (تهدید مدار)

در این نگاه کوشش می‌شود تا تمهیدات و توانمندی‌هایی ایجاد شوند تا بتوان به تمامی مخاطرات و تهدیدهای سازمان پاسخ گفت.

ه) برنامه‌ریزی مأموریت‌گرا (مأموریت مدار)

در این روش صرفاً بر مبنای مأموریت و در راستای تحقق آن، برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد (سایر عوامل و مسائل در حاشیه قرار می‌گیرند).

و) برنامه‌ریزی فناوری محور (فناوری‌مدار)

در این روش بر مبنای کسب برتری فناورانه و رسیدن به پیشتازی در این حوزه سازمان بسیج می‌گردد و برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد.

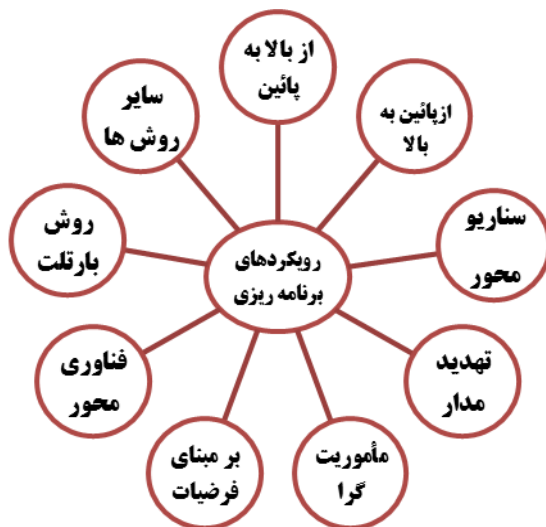
ز) برنامه‌ریزی بارتلت

در این روش مجموعه‌ای از متغیرهای کلیدی شناسایی شده و در راستای پیشینه‌سازی، کمینه‌سازی یا بهینه‌سازی آنان، برنامه‌ریزی می‌شود (سایر عوامل در حاشیه قرار می‌گیرند).

ح) برنامه‌ریزی بر مبنای فرضیات

در این روش بر مبنای مجموعه‌ای از فرضیات (راهبردی یا اجرایی) مسیری برگزیده شده و در راستای آن برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد.

رویکردهای دیگری مثل تأمین‌مدار و مالی مدار هم مطرح شده است (توحیدی، ۱۳۸۸: ۱۰۳-۱۰۲). این رویکردها در نمودار زیر خلاصه شده‌اند:

شکل ۱. رویکردهای برنامه‌ریزی (توحیدی، ۱۳۸۸: ۱۰۳)

روش‌های برنامه‌ریزی

دانش آشتیانی (۱۳۹۲) مبتنی بر مطالعات خود، روش‌های زیر را جهت برنامه‌ریزی بیان می‌نماید:

الف) برنامه‌ریزی غلطان

با تغییر محیط‌های ایستا به محیط‌های پویا و پیچیده، اعتبار برنامه‌ریزی‌های قبلی که به صورت ایستا تهیه می‌شدند به شدت کاهش یافت و ضرورت توجه به تغییرات محیطی و تحولات و تأثیرات عوامل تأثیرگذار داخلی و خارجی لزوم بازنگری و چرخش برنامه‌ها را ثابت کرد. در یک چنین شرایطی به منظور در نظر گرفتن تغییرات و تحولات محیطی در برنامه‌ریزی، نوعی برنامه‌ریزی تحت عنوان برنامه‌ریزی غلطان^۱ ابداع شد که در آن، برنامه‌ها به صورت بلندمدت و پله‌ای طوری تهیه می‌شوند که بتوان با اجرای هر سال از برنامه یک سال به انتهای آن افزود. به همین علت نیز به آن برنامه‌ریزی غلطان گفته می‌شود.

ب) برنامه‌ریزی مشارکتی و تعاملی

این روش برای پاسخ‌گویی به تغییرات پرشتاب، پیچیدگی سازمانی و ناپایداری محیطی و به منظور مشارکت سطوح مختلف مدیران مؤسسه در فرایند برنامه‌ریزی و برقراری ارتباط و تعامل اطلاعاتی و ارتباطی و هماهنگی بیشتر بین واحدهای مختلف سازمانی در مؤسسات بزرگ ابداع گردید. روش اجرای برنامه‌ریزی مشارکتی و تعاملی^۲ به چند اصل عملیاتی مشارکت، مداومت، هماهنگی و کل‌نگری وابسته است.

ج) برنامه‌ریزی مبتنی بر ارزش‌ها

در نگرش برنامه‌ریزی و مدیریت بر مبنای ارزش‌ها^۳ نه تنها تعاملات محیطی و ساختن با محیط مورد توجه می‌باشد، بلکه در تعیین اهداف و تدوین راهبردها، دورنما و آینده‌ای نیز مورد توجه برنامه‌ریزی و مدیریت قرار می‌گیرد که مبتنی بر ارزش‌ها و آرمان‌های حاکم بر ذهنیت مؤسسان و ذی‌نفعان سازمان است. بدین ترتیب در چنین نظامی ارزش‌ها از نگاه ذی‌نفعان متأثر از باورها، جهان‌بینی و ایدئولوژی پذیرفته شده

¹ Rolling planning

² Interactive planning

³ Value based planning

شکل می‌گیرند و محیط و آینده، آن‌گونه که مطلوب نظام ارزشی حاکم می‌باشد مطرح می‌گردد.

د) برنامه‌ریزی برای سازمان‌های مجازی (راهبرد مبتنی بر منابع دیگران)

امروزه با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، بهره‌گیری از منابع دیگران، به‌سرعت و بدون نیاز به طی مسافت و امکان فراهم آوردن همکاری و مشارکت گروهی از افراد، یا سازمان‌ها در قالب یک سازمان مجازی^۱ میسر شده و اداره یک چنین سازمان‌ها و طرح‌ریزی و تدوین راهبرد برای آن‌ها تحت عنوان برنامه‌ریزی برای سازمان‌های مجازی، از جمله مسائل اساسی برنامه‌ریزی و مدیریت در جهان امروز به حساب می‌آید (آشتیانی، ۱۳۹۲: ۶).

ویژگی‌های اصلی یک برنامه میان‌مدت

ویژگی اصلی یک برنامه، مجموعه‌ای از فعالیت‌هایی است که در تعدادی اهداف عمومی مشترکند. به عبارت دیگر، ساختار برنامه‌ای بر اساس سیاست‌ها و خط‌مشی‌ها طراحی شده است (حسن‌آبادی و صراف، ۱۳۸۸: ۴۲).

برنامه‌ها و زیر برنامه‌ها باید به گونه‌ای تعریف شوند که تصمیمات و اولویت‌بندی‌های سیاسی را از طریق برقراری ارتباطی شفاف بین منابع مصرف‌شده و خروجی‌های پیش‌بینی‌شده و نتایج (پیامدهای) مورد انتظار، پشتیبانی کند. این برنامه‌ها باید کلیه فعالیت‌های مرتبط (از جمله فعالیت‌های نظارتی) و طرح‌ها یا پروژه‌هایی که در مجموع، در دستیابی به اهداف برنامه‌ها مؤثرند را در نظر بگیرد. این به معنای آن است که هزینه‌های جاری و سرمایه‌ای باید هر دو در ارزیابی عملکرد برنامه‌ها در قبال اهداف در نظر گرفته شوند (همان: ۴۹).

همچنین یک برنامه عملیاتی باید شامل عناصر ذیل باشد:

- اهداف عملیاتی که بیانگر سطح هدفمندی از اجرای برنامه‌ها یا همان خروجی‌ها است.
- اهداف مبتنی بر خروجی‌ها که به صورت عینی، کمی و قابل اندازه‌گیری بیان می‌شوند.
- توضیح این که چگونه اهداف سالانه یا اهداف عملیاتی به اهداف راهبردی در برنامه راهبردی مرتبط هستند.
- شاخص‌هایی برای ارزیابی ارزش محصولات مرتبط، سطح خدمات و نتایج هر یک از فعالیت‌های برنامه‌ای.
- اساسی برای مقایسه نتایج برنامه‌ها با اهداف اجرایی تعیین‌شده برای برنامه‌ها.

- توضیح شیوه‌های مورد استفاده در آزمون و اعتبار سنجی اندازه‌گیری‌های انجام شده و اندازه‌های به‌دست آمده (حسن‌آبادی و صراف، ۱۳۸۸: ۱۵۶).
- فتحتی در همین ارتباط آورده است:
- فراهم‌سازی اطلاعات برای برنامه‌ریزی: فرآیند نیازسنجی باید منجر به شناسایی مقاصد، اهداف و میزان تحقق آن اهداف و مقاصد شود.
- ضرورت بهسازی برنامه‌ها یا افزایش طول عمر برنامه: به معنای ضرورت تناسب برنامه‌های موجود با نیازها و هم‌سویی آن با نیازهای تحول‌یابنده است.
- فراگنشی عمل کردن: برنامه‌ها به‌گونه‌ای طراحی شوند که منجر به تغییرات مطلوب در آینده گردند.
- اجتناب از انحصارگرایی در برنامه‌ریزی و جلب مشارکت عمومی: این عمل منجر به شناسایی نیازهای واقعی می‌شود و تعارضات را از بین می‌برد.
- رعایت جنبه اقتصاد در مسائل برنامه‌ریزی: از منابع کمیاب در جهت تحقق علایق یا نیازهای مهم به نحوی مؤثر استفاده شود.
- ضرورت پاسخگویی: آن چه در مراکز آموزش تدریس می‌شود برای جامعه سودمند باشد (فتحتی، ۱۳۸۱: ۴۵).

برنامه‌ریزی دارای دو گونه ویژگی است که نظام برنامه‌ریزی باید به تمام ویژگی‌های مذکور توجه کرده و آن‌ها را در عرصه عملیات و اجرا پیاده کند. این دو گونه ویژگی عبارتند از ویژگی‌های ماهوی و عرضی. ویژگی‌های ماهوی ویژگی‌هایی هستند که بدون رعایت آن‌ها اساساً موجودیت برنامه‌ریزی و منطق محوری آن به چالش کشیده خواهد شد و در بیانی دیگر می‌توان گفت بدون رعایت ویژگی‌های ماهوی برنامه‌ریزی، فرایند برنامه‌ریزی از محتوا خالی شده و بدون آن‌ها نمی‌توان ادعا کرد که برنامه‌ریزی شکل‌گرفته است. این ویژگی‌های ماهوی عبارتند از:

(۱) برنامه‌ریزی فرایندی است آینده‌نگر. یعنی در مسیری فرایندی، اهداف خاصی را در آینده جستجو می‌کند.

(۲) برنامه‌ریزی هدفمند است.

(۳) برنامه‌ریزی بر اساس عقلانیت (انتخاب اهداف بر اساس هزینه و فایده) شکل می‌گیرد.

اما برنامه‌ریزی دارای ویژگی‌های عرضی نیز می‌باشد. این ویژگی‌ها، نکاتی هستند که رعایت نکردن آن‌ها برنامه‌ریزی را از محتوا خالی نکرده و اساس آن را از بین نخواهند برد. اما رعایت

ویژگی‌های عرضی موجب استحکام و ثبات بیشتر برنامه‌ریزی می‌شود که عبارتند از:

۴) برنامه‌ریزی فرایند است نه روند (چرخه‌ای پویاست نه مسیری که از جایی شروع و در نقطه‌ای پایان می‌یابد).

۵) برنامه‌ریزی فرایندی تحلیلی است (مسائل در برنامه‌ریزی تحلیل واقعی می‌شوند).

۶) برنامه‌ریزی با دگرگون‌کردن شرایط، بهبود را موجب می‌گردد (نتاج، عظیمی، ۱۳۸۸: ۲۳).

برنامه دفاعی: به مجموعه یا ترکیبی از نیازمندی‌های یگان‌های نظامی اطلاق می‌شود که برای اجرای مأموریت یا هدف مشترکی می‌بایست در یک دوره زمانی معین تهیه و تأمین شوند یا فعالیت‌هایی که در طول یک دوره باید به مرحله اجرا درآیند (توحیدی، ۱۳۸۸: ۱۰۵).

اهداف در برنامه‌ریزی پنج‌ساله دفاعی را می‌توان در موارد ذیل خلاصه نمود:

الف: برآورد منابع موردنیاز برای یک دوره پنج‌ساله بر مبنای ساختارهای نیرویی مصوب.

ب: ارتباط عقلانی میان منابع با ساختارهای نیرویی یا توان رزمی.

پ: فراهم کردن مبانی اصولی برای: (۱) تهیه و تنظیم بودجه سالیانه دفاعی؛ (۲) ارزیابی مدیریت؛

(۳) بازنگری در استراتژی نظامی (چگینی، ۱۳۷۷: ۳۷).

تاریخچه برنامه‌ریزی در نیروهای مسلح

پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، برنامه‌ریزی در نیروهای مسلح به سال ۱۳۴۷ و اقدام چند تن از افسران ستاد مشترک رژیم گذشته باز می‌گردد و تاریخچه این فرایند پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی نیز، به‌طور دقیق مربوط به سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۶۶ می‌باشد. زیرا به دلیل تغییرات و تحولات ناشی از انقلاب و بروز جنگ تحمیلی، اجرای آن موقتاً و به صورت نسبی از سال ۱۳۵۷ متوقف شده بود، مجدداً در فواصل زمانی سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۶۶ همگام با مسئولین برنامه و بودجه کشور توسط متخصصین برنامه‌ریزی نیروهای مسلح در سازمان‌های مختلف (ستاد کل نیروهای مسلح، ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و دیگر سازمان‌های وابسته) به صورت مجزا و سپس به صورت منسجم شروع و پس از تجدیدنظر و اعمال اصلاحات اولیه و لازم در فرآیندهای انتخاب‌شده مورد بهره‌برداری قرار گرفت که تا به حال نیز ادامه دارد (مصاحبه اختصاصی نگارنده با ممبینی، ۱۳۹۰).

پیشینه تحقیق

برخی سوابق پژوهش‌ها از جمله پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها و مقاله‌های علمی پژوهشی داخلی و خارجی مرتبط با موضوع تحقیق بدین شرح ارائه می‌گردند:

شجاعی (۱۳۸۳) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد خود با عنوان «نظام برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی در ارتش جمهوری اسلامی ایران» در راستای پاسخ به این سوال اصلی که «کدامیک از نظام‌های بودجه‌بندی رایج در بهبود روند برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی در ارتش مناسب است؟» به این نتیجه دست یافت که نظام بودجه‌ریزی عملیاتی از سایر روش‌ها (نظیر برنامه‌ای و روش بودجه‌بندی بر مبنای صفر) برای نظام برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی در ارتش جمهوری اسلامی ایران مناسب‌تر است. چهاردولی (۱۳۹۲) در رساله دکتری خود با عنوان طراحی الگوی مدیریت راهبردی تعاملی بر مبنای رویکرد سیستمی با نگرش الهی» در راستای پاسخ به این سوال اصلی که الگوی مدیریت راهبردی تعاملی با نگرش سیستمی الهی با تمرکز بر تکلیف‌محوری چگونه است؟» به تأیید وجود رابطه معنی‌دار بین الگوی راهبردی مدیریت تعاملی با توجه به نگرش الهی و متغیرهای نرم (انسانی)، سخت (غیرانسانی)، محیطی، فرایندی، ساختاری، ارزشی و ارائه مدل دستیابی به راهبرد بر اساس چرخه عمر سازمان، خلق راهبرد و مرزشکنی علمی بر مبنای فرایند انکشاف که توانایی بهبود مستمر راهبردها و توسعه خلاقیت راهبردها را بر اساس سنت‌های الهی دارد و در نهایت تدوین الگوی سیستم تعاملی با رویکرد الهی از نتایج برجسته این رساله است.

مصطفایی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «سامانه طرح‌ریزی دفاعی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی» به تدوین سامانه‌های طرح‌ریزی دفاعی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی پرداخته و به چگونگی شیوه‌های مدیریت بر منابع در سراسر جهان و همچنین نحوه پشتیبانی از مطالعات مدیریت منابع دفاعی اشاره کرده است که این برنامه‌ها می‌توانند یاری‌دهنده شرکای امنیتی امریکا در سراسر جهان برای ارتقا و بهبود قابلیت‌های دفاعی و مدیریت بر منابع خود واقع گردند.

ذبیحی و شیرزادخان (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «تدوین استراتژی و تهیه برنامه پنجم توسعه معاونت‌های آموزش و پژوهش دانشگاه آزاد اسلامی مشهد در راستای تحقق چشم‌انداز ۱۴۰۴» در راستای پاسخ به این اصلی که «استراتژی‌ها و برنامه‌های عملیاتی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد در معاونت‌های آموزش و پژوهش در راستای تحقق چشم‌انداز ۱۴۰۴ کدام است؟» به نتایج زیر دست یافته‌اند:

استراتژی So: گسترش رشته‌های موردنیاز و جذاب و کاربری در مقطع تحصیلات تکمیلی:

- ایجاد کرسی‌های نقد و نظریه‌پردازی ملی و بین‌المللی.

- راه‌اندازی شبکه آزمایشگاهی و خدمات تخصصی.

- استراتژی نفوذ (توسعه همکاری‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی در حوزه آموزش)

- ایجاد اتاق فکر در دانشکده‌ها.

استراتژی Wo: جذب هیئت‌علمی با مدرک دکتری و بالاتر:

- افزایش دانشکده‌ها.

- ایجاد و تنوع رشته‌های تحصیلات تکمیلی به‌ویژه کارشناسی ارشد.

- جذب دانشجویان خارجی (کشورهای هم‌جوار و اسلامی).

استراتژی ST: توانمندسازی:

- به‌کارگیری نخبگان تحصیلات تکمیلی.

استراتژی WT: توجه به رشته‌های پُر تقاضای کاردانی و کارشناسی.:

- برون‌سپاری دانشجو به سایر مراکز رقیب داخلی و خارجی (با ارائه تسهیلات لازم) و تعدیل

نیروی انسانی ناکارآمد.

مراحل تدوین برنامه میان‌مدت در نیروهای مسلح

در ابتدای تدوین برنامه‌های میان‌مدت، برنامه درازمدت (طرح مصوب) مورد بررسی و بازنگری قرار گرفته و دورنمای برنامه دورنگر گسترش داده می‌شود و با توجه به عملکردها، مسائل، راهبردها، اهداف مرحله‌ای و به‌طور کلی منابع مورد بازنگری قرار می‌گیرند.

در مرحله بعد با توجه به سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مشخص شده بخشی از اهداف مرحله‌ای برنامه راهبردی که در قالب این برنامه میان‌مدت قابل تحقق می‌باشند مشخص شده و با توجه به درصد اجرای برنامه راهبردی و هماهنگی اهداف مرحله‌ای و راهبردهای مربوط در زمینه مسائل مختلف، اهداف برنامه میان‌مدت مشخص می‌شود.

سپس سیاست‌ها و اهداف شکل برنامه به خود می‌گیرند، بدین ترتیب که با تعیین راه‌کارهای تحقق اهداف و گزینش راه کار مناسب، اهداف کمی، مراحل، زمان‌بندی و منابع موردنیاز برای اجرای آن مشخص شده و در قالب یک برنامه میان‌مدت تدوین می‌گردند. در مرحله بعد، بر مبنای اهداف کمی، زمان‌بندی و منابع مورد نیاز ارتباط بین برنامه‌ها از نظر تقدم و تأخر و پیش‌نیاز بودن برخی برنامه‌ها برای دیگر برنامه‌ها و اجرای موازی و متوالی آن‌ها در قالب شبکه‌ای مشابه شبکه مسیر

بحرانی (CPM) ترسیم می‌شود و متعاقب آن در مرحله بعد بر مبنای محاسبات کنترل پروژه، منابع کلان برنامه‌ها و منابع مورد نیاز در مقاطع زمانی (سالانه) مشخص شده و مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بررسی منابع با توجه به برنامه‌های میان‌مدت کشوری، منابع موجود (نیروی انسانی و...) و روندهای اقتصادی و مالی در بودجه کشوری و ن.م صورت می‌پذیرد و با ترسیم شبکه مسیر بحرانی زمان کل اجرای برنامه میان‌مدت مشخص شده و با سقف زمانی برنامه میان مدت مقایسه می‌شود. در همین اثنا با تفکیک برنامه‌ها در مقاطع سالانه و تعیین منابع مورد نیاز مقایسه نیازمندی‌ها و مقررات انجام می‌گردد (در این مرحله امکان بروز تعدیل‌ها و تغییراتی در برنامه‌ها، منابع و زمان‌بندی آن‌ها با توجه به روش‌های تعدیل منابع و مبادله هزینه و زمان در کنترل پروژه وجود دارد که می‌تواند در تطبیق برنامه‌ها با واقعیات موجود مؤثر واقع شوند، ضمناً در همین مرحله با توجه به بررسی‌های به‌عمل آمده زمینه تجدیدنظر و اصلاح در برنامه‌ها فراهم می‌شود) این اصلاحات در زمینه‌های اهداف کمی و منابع، زمان‌بندی و راه‌کارهای تحقق اهداف مرحله‌ای صورت می‌گیرد و با توجه به مرحله‌ای که در آن اصلاحات صورت پذیرفته، مراحل بعدی تا رفع کلیه اشکالات و نارسایی‌ها دنبال می‌شود و ممکن است این چرخه بارها تکرار گردد.

در مرحله بعدی، پس از جمع‌بندی کلی برنامه‌های تدوین شده برحسب مقاطع زمانی (سالیان) برنامه‌ها و منابع مورد نیاز آن‌ها تقسیم‌بندی شده و در مواردی که یک برنامه در بیش از یک سال به اجرا درمی‌آید درصد اجرای برنامه در هر سال نیز مشخص می‌گردد و ارتباط، تقدم و تأخر برنامه‌ها نیز تعریف و تبیین می‌گردد تا در اصلاحات احتمالی برنامه‌ها در نظام برنامه‌ریزی سالانه مدنظر قرار گیرد و در نهایت (مرحله آخر) نظام کنترلی شامل شاخص‌های کنترلی، شیوه کنترل عملیاتی و کنترل مالی و نحوه سنجش عملکرد و اعمال اصلاحات مورد تدوین قرار می‌گیرد (ایزدی، ۱۳۹۱: ۳۳).

ایزدی (۱۳۹۱) در بررسی‌های خویش در رساله دکتری، فرآیند زیر را نیز برای برنامه‌ریزی میان‌مدت احصاء نموده است:

شکل ۲. فرآیند برنامه‌ریزی میان‌مدت (ایزدی، ۱۳۹۱: ۴۷)

اهم نظرات مصاحبه‌شوندگان در باره موضوع

با توجه به تفاوت‌هایی که از لحاظ مأموریتی نیروهای مسلح با دیگر سازمان‌ها دارند محققین به‌منظور تکمیل اطلاعات لازم پیرامون شناخت ویژگی‌های برنامه‌ریزی میان‌مدت در نیروهای مسلح و جمع‌آوری اطلاعات اولیه لازم برای مراحل بعدی تحقیق، مبادرت به انجام مصاحبه با تعدادی از صاحب‌نظران و خبرگان برنامه‌ریزی میان‌مدت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و استادان دانشگاهی مرتبط با موضوع که دارای سابقه خدمت و مسئولیت در فرآیند برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی می‌باشند (اعم از ستاد کل، آجا، سپاه پاسداران، ناجا و وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح) نموده و با طرح این سؤال که به نظر شما «ویژگی‌های نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت عملیاتی ن.م کدامند؟» نظرات آن‌ها را دریافت و به شرح جدول شماره ۱ خلاصه نموده است:

جدول ۱. ویژگی‌های برنامه‌ریزی میان‌مدت نیروهای مسلح ج.ا.ا. از نگاه مصاحبه‌شوندگان

ردیف	اهم نظرات مصاحبه‌شوندگان
۱	منطبق با تدابیر ولی فقیه، دارای اهدافی کمی و قابل اندازه‌گیری، تمرکز بر وظایف اصلی و مهم سازمان، دارای زمان‌بندی دقیق جهت اجرا، قانون‌مند و ضابطه‌مدار، هماهنگ با بخشنامه و راهنمای تدوین برنامه‌مان مدت کل کشور، تأمین‌کننده تعهدات برنامه‌های قبلی، تضمین‌کننده تخصیص منابع کافی
۲	متکی بودن بر اطلاعات و نظرات سازمان‌های نیروهای مسلح، موجب رشد هماهنگی بخش‌های مختلف نیروهای مسلح
۳	قابلیت رقابت با برنامه‌های سازمان‌های دارای مأموریت مشابه
۴	قابلیت کنترل و ارزیابی راهبردی، مبتنی بر طرح راهبردی نظامی
۵	واضح و قابل فهم، تحقق‌پذیر، واقعی
۶	تمرکز برنامه‌ها بر کوشش‌ها بر وظایف اصلی و مهم سازمان، مبتنی بر سبک برنامه‌ریزی بهینه
۷	انعطاف‌پذیر و برخوردار از امکان‌کنش و واکنش پویا
۸	پرکننده شکاف بین وضع موجود و مطلوب
۹	متکی بر منابع مالی قابل حصول و واقعی
۱۰	جهت‌دهنده و هم‌افزاینده فعالیت‌ها

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق کاربردی از نوع موردی-زمینه‌ای است که جامعه آماری آن عبارتند از کلیه صاحب‌نظران و فعالان نظامی در حوزه‌های برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نیروهای مسلح دارای بالاترین مدرک و رتبه تحصیلی علمی و نظامی دکتری و کارشناسی ارشد (با تأکید بر مدرک دکتری) و سابقه خدمت در مشاغل مرتبط با موضوع پژوهش می‌باشند. بنابراین جامعه آماری این تحقیق با ویژگی‌های تعیین شده شامل ۱۲۰ نفر می‌باشند که به علت تعدد آن‌ها و در دسترس نبودن همگی، اقدام به نمونه‌گیری شده و حجم نمونه با بهره‌گیری از فرمول کوکران به تعداد ۶۶ نفر تعیین گردید که به روش هدفمند این نمونه‌گیری به عمل آمده و مطابق با درصدهای معنونه در هر ردیف توزیع و گروه‌های مندرج در جدول شماره ۲ را در برخواهد گرفت:

جدول ۲. نمونه آماری

ردیف	عناوین نمونه آماری	درصد توزیع	میزان توزیع
۱	مسئولین معاونت‌های معاونت طرح و برنامه و بودجه و معاونت راهبردی و ادارات ستاد کل نیروهای مسلح	۳۰٪	۲۰ پرسشنامه
۲	مسئولین معاونت‌های طرح و برنامه بودجه ارتش جمهوری اسلامی ایران	۱۵٪	۱۰ پرسشنامه
۳	مسئولین معاونت‌های طرح و برنامه و بودجه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۱۵٪	۱۰ پرسشنامه
۴	مسئولین معاونت‌های طرح و برنامه و بودجه نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران	۱۰٪	۷ پرسشنامه
۵	مسئولین معاونت‌های طرح و برنامه و بودجه وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح	۱۰٪	۷ پرسشنامه
۶	سایر صاحب‌نظران دارای پیشینه و خدمت در مشاغل ذکر شده طرح و برنامه و بودجه نیروهای مسلح و آگاه به موضوعات فوق	۱۰٪	۶ پرسشنامه
۷	اساتید و اعضاء هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی مسلط به موضوع	۱۰٪	۶ پرسشنامه

روش گردآوری اطلاعات، مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای شامل آرشیوها، کتاب‌های تخصصی مرتبط و سایت‌های تخصصی و روش میدانی با انجام ده مصاحبه اولیه برای تدوین پرسشنامه و اجرای آن (با بهره‌گیری از نمونه آماری) می‌باشد. روایی و پایایی پرسشنامه‌های تنظیمی بر اساس نظرات صاحب‌نظران خبره و فرمول آلفای کرانباخ و ضریب لاوشه تعیین شده و برای تحلیل اطلاعات از روش‌های علمی آمارهای توصیفی و استنباطی استفاده شده است. به‌منظور بررسی آماری و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده و اخذ نظرات صاحب‌نظران در مصاحبه‌های به‌عمل آمده، ابتدا گزاره‌های اولیه در قالب پرسشنامه‌ای پنج گزینه‌ای (پرسشنامه اول) تهیه و بین ۱۰ نفر از نخبگان و خبرگان فرایند برنامه‌ریزی میان‌مدت عملیاتی ن.م. طی دو مرحله به شرح گام‌های زیر توزیع گردید. در گام اول در این پرسشنامه از کارشناسان و خبرگان درخواست شد که علاوه بر تأیید یا عدم تأیید درستی گزاره‌های معرفی شده، گزاره جدیدی که به نظرشان می‌رسد پیشنهاد کنند و هم‌زمان نظر خود را در مورد ارزش و میزان تأثیر و اهمیت هر یک از گزاره‌های معرفی شده، در مقابل آن درج نمایند. پس از جمع‌آوری پرسشنامه مرحله اول ۲۰ عامل حاصل شد که مجدداً در پرسشنامه دوم جهت پاسخگویی لازم و تعیین روایی ظاهری پرسشنامه در معرض نظر سنجی خبرگان امر و استادان دانشگاه قرار داده شد که مورد تأیید قرار گرفت. همچنین روایی سازه ابزار سنجش تحقیق با استفاده از ضریب لاوشه با روایی ۰/۹۸ احصاء گردید و در ادامه نیز

به منظور ارزیابی پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ بهره‌گیری گردید که حاصل آن پایایی مناسب ۰/۸۱ است. در نهایت این پرسشنامه‌ها پس از توزیع در میان مسئولین برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی ن.م (نمونه آماری) و به استناد ۶۰ پرسشنامه برگشتی، با بهره‌گیری از تکنیک‌های آماری و نرم‌افزار SPSS به شرح زیر مورد تجزیه و تحلیل لازم قرار گرفته است:

جهت تجزیه و تحلیل مراتب بر اساس آمار توصیفی، با استفاده از فراوانی، درصد فراوانی، فراوانی تجمعی و نمودار هیستوگرام و جهت تجزیه و تحلیل و بررسی میزان اهمیت و میزان تأثیر شاخص‌ها و ابعاد ذکر شده در پرسشنامه‌ها از آزمون کای اسکوئر و در نهایت جهت تعیین اولویت اهمیت هریک از شاخص‌های برنامه‌ریزی میان مدت عملیاتی ن.م در هر یک از سطوح، از تکنیک آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل و یافته‌های تحقیق

الف: تحلیل جمعیت شناختی نمونه آماری

با توجه به توضیحات فوق و بررسی‌های به عمل آمده، تحلیل آماری داده‌های جمعیت شناختی (آمار توصیفی) به عمل آمده و میزان تأثیر و اهمیت گزاره‌های پرسشنامه به عنوان ویژگی‌های برنامه‌ریزی میان مدت عملیاتی ن.م (آمار استنباطی) مورد بررسی قرار گرفته است.

- ۳۶/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان که در حال حاضر جمعیت ستاد کل ن.م، ۳۳/۳ درصد در آجا، ۲۰ درصد در سپاه، ۵ درصد در ناجا و ۵ درصد در ودجا خدمت می‌نمایند.

- ۱۲ نفر دارای محل سپهبدی، ۳۲ نفر دارای محل سرلشکری، ۱۴ نفر دارای محل سرتیپی و ۲ نفر دارای محل سرتیپ‌دومی می‌باشند که بیشترین فراوانی مربوط به جایگاه سرلشکری می‌باشد.

- ۶۸/۳ درصد پاسخ‌دهندگان دارای سنوات خدمتی ۱۹-۲۴ سال، ۶/۷ درصد پاسخ‌دهندگان دارای سنوات خدمتی ۲۵- سال، ۱۱/۷ درصد پاسخ‌دهندگان دارای سنوات خدمتی ۳۰ سال و ۱۳/۳ درصد پاسخ‌دهندگان دارای سنوات خدمتی بیش از ۳۰ سال می‌باشند.

- ۲۴ نفر دارای تحصیلات دکتری، ۱۶ نفر دانشجوی دکتری و ۲۰ نفر دارای تحصیلات کارشناسی ارشد می‌باشند که بیشترین فراوانی مربوط به سطح تحصیلی دکتری است.

ب: آزمون تعیین میزان تأثیر شاخص ویژگی‌های برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله ن.م.
 H0: ویژگی‌های زیر بر برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله نیروهای مسلح تأثیر ندارد.
 H1: ویژگی‌های زیر بر برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله نیروهای مسلح تأثیر دارد.

جدول ۳. آزمون تأثیر شاخص ویژگی‌های برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله

نتیجه	sig	میانگین	فراوانی مشاهده‌شده					ویژگی‌های برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله نیروهای مسلح
			خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۷۸	۰	۰	۰	۱۳	۴۷	منطبق با تدابیر ولی فقیه و رهبری نظام (به‌ویژه تدابیر ابلاغی به نیروهای مسلح کشور)
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۶۷	۰	۰	۱	۱۸	۴۱	مبتنی بر طرح راهبردی نظامی مصوب باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۱۳	۰	۳	۹	۲۵	۲۳	هماهنگ با بخشنامه و راهنمای تدوین برنامه میان‌مدت کل کشور باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۳/۷	۱	۱	۱۶	۲۹	۱۱	مبتنی بر سبک برنامه‌ریزی بهینه و آخرین دست‌آورد‌های بشری در حوزه برنامه‌ریزی باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۳۶	۰	۱	۵	۲۵	۲۹	متکی بر منابع مالی قابل‌حصول و واقعی باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۳۵	۰	۰	۵	۲۹	۲۶	دارای اهداف کمی و قابل‌اندازه-گیری، واضح و قابل‌فهم، تحقق‌پذیر، واقعی، تهیج‌کننده، زمان‌دار و متناسب با امکانات باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۱۳	۱	۳	۳	۲۸	۲۴	شکاف بین وضع موجود و مطلوب را بر پایه سلسله‌مراتب اهداف و اولویت‌ها پر کند.
مثبت	۰/۰۰۰	۳/۹۵	۰	۳	۱۳	۲۸	۱۶	تأمین‌کننده تعهدات برنامه‌های قبلی سازمان‌های ن.م.
مثبت	۰/۰۰۰	۳/۹	۲	۱	۷	۳۶	۱۳	تضمین‌کننده تخصیص بهینه منابع به اهداف و فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۱	۱	۲	۵	۳۴	۱۸	متکی بودن بر اطلاعات و نظرات سازمان‌های نیروهای مسلح و مشارکت فعال آن‌ها در فرایند برنامه‌ریزی باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۱۵	۰	۲	۹	۲۷	۲۲	قابلیت کنترل و ارزیابی راهبردی را فراهم نماید.
مثبت	۰/۰۰۰	۳/۹۳	۰	۰	۸	۳۳	۱۶	دارای زمان‌بندی دقیق برای اجرا باشد.

نتیجه	sig	میانگین	فراوانی مشاهده شده				ویژگی‌های برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله نیروهای مسلح	
			خیلی کم	کم	متوسط	زیاد		
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۰۶	۰	۰	۱۰	۳۶	۱۴	دارای تعادلی منطقی بین حوزه‌های مختلف برنامه (نظیر: نیروی انسانی، آموزش، تجهیزات و...) باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۳/۸۵	۰	۲	۱۲	۲۴	۱۹	تمرکز برنامه‌ها بر کوشش‌ها و فعالیت‌های مربوط به وظایف اصلی سازمان باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۳/۸۳	۰	۴	۱۱	۳۱	۱۳	موجب رشد هماهنگ بخش‌های مختلف نیروهای مسلح
مثبت	۰/۰۰۰	۳/۵۳	۰	۵	۱۶	۲۱	۱۴	قابلیت رقابت با برنامه‌های سازمان‌های دارای مأموریت مشابه را داشته باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۰۱	۰	۳	۱۲	۲۴	۲۰	جهت دهنده و هم افزاینده فعالیت‌های بخش‌های مختلف ن.م باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۲/۸	۰	۲۲	۲۲	۱۵	۰	قابلیت تمرکز کوشش‌ها و منابع بر روی موضوعات اصلی سازمانی را داشته باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۰۵	۰	۰	۱۵	۲۲	۲۲	انعطاف‌پذیر و برخوردار از امکان کنش و واکنش پویا در شرایط متفاوت از لحاظ تغییر در میزان منابع و تغییر در اولویت‌ها و... باشد.
مثبت	۰/۰۰۰	۴/۰۳	۱	۲	۱۳	۲۲	۲۲	قانون‌مند و ضابطه‌مدار باشد و نیاز کمتری به اصلاح یا وضع قوانین داشته باشد.

با توجه به خروجی جدول و فراوانی‌های مشاهده شده، چون سطح معناداری برای اکثریت شاخص‌ها به‌استثنای شاخص (۱۸) از سطح خطای ۰.۵٪ کمتر به دست آمده است فرض تأثیر ویژگی‌ها بر برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله نیروهای مسلح مورد تأیید واقع می‌گردد.

ج: آزمون تعیین میزان رتبه اهمیت (وزن) شاخص‌های برنامه میان‌مدت ن.م

به کمک آزمون فریدمن رتبه اهمیت هر یک از شاخص‌ها در برنامه‌ریزی میان‌مدت سه تا پنج‌ساله را مشخص می‌نماییم برای این منظور فرضیه‌ای به شرح زیر تدوین و سپس مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید که به شرح زیر می‌باشد:

H0: اهمیت شاخص‌های برنامه‌ریزی میان‌مدت یکسان است.

H1: حداقل اهمیت دو شاخص با هم تفاوت معنادار دارد.

جدول ۴. آزمون میزان اهمیت (وزن) شاخص ویژگی‌های برنامه میان‌مدت ن.م

درصد وزنی	رتبه بندی فریدمن	میانگین	فراوانی مشاهده شده					ویژگی‌های برنامه میان‌مدت سه تا پنج ساله نیروهای مسلح
			۱	۲	۳	۴	۵	
۷۷/۷۲٪	۱۵/۵۱	۴/۷۸	۰	۰	۰	۱۳	۴۷	منطبق با تدابیر ولی فقیه و رهبری نظام (به ویژه تدابیر ابلاغی به نیروهای مسلح کشور)
۷۷/۳۳٪	۱۴/۷۳	۴/۶۵	۰	۰	۱	۱۹	۴۰	مبتنی بر طرح راهبردی نظامی مصوب باشد.
۵۰/۵۵٪	۱۱/۱۶	۴/۱۱	۰	۳	۹	۲۶	۲۲	هماهنگ با بخشنامه و راهنمای تدوین برنامه میان‌مدت کل کشور باشد.
۳۹/۹۳٪	۷/۸۹	۳/۶	۱	۳	۱۶	۲۹	۹	مبتنی بر سبک برنامه‌ریزی بهینه و آخرین دست آوردهای بشری در حوزه برنامه‌ریزی باشد.
۶۷/۰۶٪	۱۲/۱۷	۴/۳۲	۰	۱	۴	۳۰	۲۵	متکی بر منابع مالی قابل حصول و واقعی باشد.
۵۰/۹۵٪	۱۱/۹۵	۴/۳۳	۰	۰	۵	۳۰	۲۵	دارای اهداف کمی و قابل اندازه‌گیری، واضح و قابل فهم، تحقق پذیر، واقعی، تهیج کننده، زمان‌دار و متناسب با امکانات.
۵۰/۲۷٪	۱۰/۵۸	۳/۹۵	۱	۲	۴	۳۰	۲۰	شکاف بین وضع موجود و مطلوب را بر پایه سلسله‌مراتب اهداف و اولویت‌ها پر کند.
۴۰/۵۹٪	۹/۲۳	۳/۷۶	۰	۲	۱۸	۲۲	۱۶	تأمین کننده تعهدات برنامه‌های قبلی سازمان‌های ن.م باشد.
۴۰/۸۸٪	۹/۸۱	۳/۸۱	۲	۱	۸	۳۴	۱۳	تضمین کننده تخصیص بهینه منابع به اهداف و فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده باشد
۵۰/۱۵٪	۱۰/۳۴	۴/۰۸	۱	۲	۶	۳۳	۱۸	متکی بودن بر اطلاعات و نظرات سازمان‌های نیروهای مسلح و مشارکت فعال آن‌ها در فرآیند

درصد وزنی	رتبه بندی فریدمن	میانگین	فراوانی مشاهده شده					ویژگی های برنامه میان مدت سه تا پنج ساله نیروهای مسلح
			کمتر از ۱	۱	متوسط	زیاد	زیادتر	
								برنامه ریزی باشد.
۵/۶۸٪	۱۱/۴۲	۴/۱۸	۰	۲	۷	۲۹	۲۲	قابلیت کنترل و ارزیابی راهبردی را فراهم نماید.
۵/۴۹٪	۱۱/۰۳	۳/۹۶	۰	۰	۹	۲۹	۱۹	دارای زمان بندی دقیق برای اجرا باشد.
۴/۶۹٪	۹/۴۳	۴/۰۵	۰	۰	۱۰	۳۷	۱۳	دارای تعادلی منطقی بین حوزه های مختلف برنامه (نظیر: نیروی انسانی، آموزش، تجهیزات و....) باشد.
۴/۵۸٪	۹/۲۰	۳/۸	۰	۲	۱۵	۲۶	۱۵	تمرکز برنامه ها بر کوشش ها و فعالیت های مربوط به وظایف اصلی سازمان باشد.
۴/۲۱٪	۸/۴۶	۳/۷۵	۰	۳	۱۴	۲۸	۱۳	موجب رشد هماهنگ بخش های مختلف نیروهای مسلح را فراهم نماید.
۴/۰۸٪	۸/۲۰	۳/۵	۱	۳	۱۹	۱۹	۱۴	قابلیت رقابت با برنامه های سازمان های دارای مأموریت مشابه را داشته باشد.
۴/۵٪	۹/۰۷	۳/۸۸	۰	۱	۱۵	۲۴	۱۸	جهت دهنده و هم افزاینده فعالیت های بخش های مختلف ن.م.
-	-	۲/۸۶	۰	۲۰	۲۴	۱۵	۰	قابلیت تمرکز کوشش ها و منابع بر روی موضوعات اصلی سازمانی را داشته باشد
۴/۷۶٪	۹/۵۷	۴/۰۱	۰	۱	۱۷	۲۲	۲۰	انعطاف پذیر و برخوردار از امکان گنش و واکنش پویا در شرایط متفاوت از لحاظ تغییر در میزان منابع و تغییر در اولویت ها و... باشد.
۵/۴۸٪	۱۱	۴/۰۶	۰	۳	۱۱	۲۵	۲۱	قانون مند و ضابطه مدار باشد و نیاز کمتری به اصلاح یا وضع قوانین داشته باشد.

با توجه به نتایج حاصله و خروجی جدول بالا، چون سطح معناداری آزمون بالا به استثنای شاخص (۱۸) کمتر از میزان خطای ۵٪ استاندارد به دست آمده است. بنابراین فرض H1 مورد تأیید است، یعنی اهمیت شاخص ها یکسان نیست و رتبه اهمیت هر یک از شاخص ها بر اساس آزمون فریدمن به ترتیب از بیشترین به کمترین در جدول شماره ۵ ذکر شده اند:

جدول ۵. رتبه‌بندی اهمیت ویژگی‌های برنامه‌ریزی میان‌مدت سه تا پنج‌ساله ن.م

رتبه	شاخص‌ها	آزمون
۱۵/۵۱	منطبق با تدابیر ولی‌فقیه و رهبری نظام به‌ویژه تدابیر ابلاغی به ن.م	رتبه‌بندی
۱۴/۷۳	مبتنی بر طرح راهبردی نظامی مصوب باشد. (سند راهبردی ن.م.)	
۱۲/۱۷	متکی بر منابع مالی قابل حصول و واقعی باشد.	
۱۱/۹۵	دارای اهدافی کمی و قابل اندازه‌گیری، واضح و قابل فهم، تحقق‌پذیر، واقعی، تهیج‌کننده، زمان‌دار و متناسب با امکانات باشد.	
۱۱/۴۲	قابلیت کنترل و ارزیابی راهبردی را فراهم نماید.	
۱۱/۱۶	هماهنگ با بخشنامه و راهنمای تدوین برنامه میان‌مدت کل کشور باشد.	
۱۱/۰۳	دارای زمان‌بندی دقیق برای اجرا باشد. (به‌طوری که قابلیت تبدیل به بودجه‌های سالانه را بر مبنای شکست منطقی اهداف و فعالیت‌ها با رعایت تعامل و هماهنگی لازم در بخش‌های مختلف برنامه فراهم کند)	
۱۱	قانونمند و ضابطه‌مدار باشد و کمتر به اصلاح یا وضع قانون نیاز داشته باشد	
۱۰/۵۸	شکاف بین وضع موجود و مطلوب را بر پایه سلسله‌مراتب اهداف و اولویت‌ها پر کند.	
۱۰/۳۴	متکی بودن بر اطلاعات و نظرات سازمان‌های نیروهای مسلح و مشارکت فعال آن‌ها در فرآیند برنامه‌ریزی باشد.	
۹/۸۱	تضمین‌کننده تخصیص بهینه منابع به اهداف و فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده باشد	
۹/۵۷	انعطاف‌پذیر و برخوردار از امکان‌گشش و واکنش‌پویا در شرایط متفاوت از لحاظ تغییر در میزان منابع و تغییر در اولویت‌ها و... باشد.	
۹/۴۳	دارای تعادلی منطقی بین حوزه‌های مختلف برنامه (سرفصل‌هایی نظیر: نیروی انسانی، آموزش، تجهیزات و...) باشد.	
۹/۲۳	تأمین‌کننده تعهدات برنامه‌های قبلی سازمان‌های ن.م باشد.	
۹/۲۰	تمرکز برنامه‌ها بر کوشش‌ها و فعالیت‌های مربوط به وظایف اصلی سازمان باشد.	
۹/۰۷	جهت‌دهنده و هم‌افزاینده فعالیت‌های بخش‌های مختلف ن.م باشد.	
۸/۴۶	موجب رشد هماهنگ بخش‌های مختلف نیروهای مسلح را فراهم نماید	
۸/۲۰	قابلیت رقابت با برنامه‌های سازمان‌های دارای مأموریت مشابه را داشته باشد.	
۷/۸۹	مبتنی بر سبک برنامه‌ریزی بهینه و آخرین دستاوردهای بشری در حوزه برنامه	

با توجه به خروجی جدول شماره ۵ و فراوانی‌های مشاهده شده، چون سطح معناداری برای اکثریت شاخص‌ها به‌استثنای شاخص (۱۸) تحت عنوان «قابلیت تمرکز کوشش‌ها و منابع بر روی موضوعات اصلی سازمانی را داشته باشد» از سطح خطای ۵٪ کمتر به دست آمده است؛ فرض تأثیر ویژگی‌ها بر برنامه میان‌مدت سه تا پنج‌ساله نیروهای مسلح مورد تأیید واقع می‌گردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه که در این تحقیق گذشت می‌توان بیان نمود از آنجائیکه برابر تجزیه و تحلیل به‌عمل آمده پیرامون روایی و پایایی پرسشنامه‌های این تحقیق نشان می‌دهد که ویژگی‌های آزمون از روایی بالایی برخوردار بوده (۰/۹۸) و پاسخ‌ها از پایایی لازم (۰/۸۱) برخوردار می‌باشند. همچنین در خصوص پاسخ به سوالات تحقیق نیز می‌توان بیان نمود در پرسشنامه تحقیق که به ویژگی‌های یک برنامه‌ریزی میان‌مدت سه تا پنج‌ساله ن.م.ج.ا. پرداخته است مطابق با تجزیه و تحلیل و بررسی‌های به‌عمل آمده، ویژگی‌های نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت ن.م. ۱۹ مورد می‌باشند که به ترتیب اهمیت و وزنی که دارند عبارتند از:

- انطباق برنامه با تدابیر ولی فقیه و رهبری نظام به‌ویژه تدابیر ابلاغی به ن.م.
- مبتنی بودن برنامه بر طرح راهبردی نظامی (طرح راهبردی ن.م.) مصوب.
- متکی بودن برنامه بر منابع مالی قابل حصول و واقعی.
- داشتن اهدافی کمی و قابل اندازه‌گیری، واضح و قابل فهم، تحقق‌پذیر، واقعی، تهیج‌کننده، زمان‌دار و متناسب با امکانات.
- داشتن قابلیت برای کنترل و ارزیابی راهبردی
- هماهنگ بودن با بخشنامه و راهنمای تدوین برنامه میان‌مدت کل کشور.
- دارا بودن زمان‌بندی دقیق برای اجرا.
- قانونمند و ضابطه مدار بودن و نیاز کمتر آن به اصلاح یا وضع قانون جدید.
- قابلیت پر کردن شکاف بین وضع موجود و مطلوب بر پایه سلسله مراتب اهداف و اولویت‌ها.
- متکی بودن بر اطلاعات و نظرات سازمان‌های نیروهای مسلح و مشارکت فعال آن‌ها در فرآیند برنامه‌ریزی.
- تضمین‌کننده تخصیص بهینه منابع به اهداف و فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده.

- انعطاف‌پذیر و برخوردار از امکان‌گنش و واگنش پویا در شرایط متفاوت از لحاظ تغییر در میزان منابع و تغییر در اولویت‌ها و ...
- دارا بودن تعادلی منطقی بین حوزه‌های مختلف برنامه (سرفصل‌هایی نظیر: نیروی انسانی، آموزش، تجهیزات و ...).
- تأمین‌کننده تعهدات برنامه‌های قبلی سازمان‌های ن.م.
- تمرکز داشتن برنامه‌ها بر کوشش‌ها و فعالیت‌های مربوط به وظایف اصلی سازمان.
- جهت‌دهنده و هم‌افزاینده فعالیت‌های بخش‌های مختلف ن.م.
- فراهم‌کننده موجبات رشد هماهنگ بخش‌های مختلف نیروهای مسلح.
- دارا بودن قابلیت رقابت با برنامه‌های سازمان‌های دارای مأموریت مشابه.
- مبتنی‌بودن بر سبک برنامه‌ریزی بهینه و آخرین دستاوردهای بشری در حوزه برنامه‌ریزی.

پیشنهادها

- ۱) نظر به اینکه علوم نظری و شرایط محیطی در عصر کنونی در واحد زمان بسیار متغیر می‌باشند، با توجه به تغییرات محیط راهبردی جمهوری اسلامی ایران، این پژوهش در هر سه سال توسط سایر محققین و پژوهشگران مورد واکاوی و ارزیابی مجدد قرار گیرد.
- ۲) یک تحقیق علمی با موضوعات مستقل تدوین نظام برنامه‌ریزی میان‌مدت ۳ تا ۵ ساله نیروهای مسلح ترجیحاً با رویکرد اقتصاد مقاومتی توسط مراکز پژوهشی نیروهای مسلح صورت پذیرد.
- ۳) ویژگی احصاء شده نظام مناسب برنامه‌ریزی میان‌مدت سه تا پنج‌ساله نیروهای مسلح ۱۹ مورد، مورد تأکید و توجه طراحان، برنامه‌نویسان و مسئولین فرآیند برنامه‌ریزی میان‌مدت (۳ تا ۵ ساله) نیروهای مسلح قرار گیرند.

منابع و مأخذ: الف) منابع فارسی

- فرامین و بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) قابل دسترسی در سایت:
WWW.KHAMENEI.IR
- نتاج، سعید؛ عظیمی، میکائیل (۱۳۸۸). آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، تهران: معاونت پژوهش دانشگاه آزاد اسلامی و مرکز تحقیقات راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- ایزدی، مصطفی (۱۳۹۱). فرآیند طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی در ن.م، جزوه درسی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- بخش‌میدانی، علیرضا (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و ارائه الگوی راهبردی مناسب برای آن، رساله دکتری، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- توحیدی، ارسطو (۱۳۸۸). طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی دفاعی، جزوه درسی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- چگینی، حسن (۱۳۷۷). طرح‌ریزی استراتژیک نظامی و برنامه‌ریزی دفاعی، جلد دوم، تهران: دانشگاه علوم استراتژیک.
- چهاردولی، عباس (۱۳۹۲). تدوین الگوی راهبردی تعاملی بر مبنای رویکرد سیستمی با نگرش الهی، رساله دکتری، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- حسن‌آبادی، محمد؛ نجارصراف، علیرضا (۱۳۸۸). مدل جامع نظام بودجه‌ریزی عملیاتی، تهران: انتشارات دریا.
- دانش‌آشتیانی، محمد باقر (۱۳۹۲). مدیریت راهبردی دفاعی امنیتی، تهران: مرکز آموزشی پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی.
- ذبیحی، محمدرضا؛ شیرزادخان، نازنین (۱۳۹۱). «تدوین استراتژی و تهیه برنامه پنجم توسعه معاونت‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد در راستای تحقق چشم‌انداز ۱۴۰۴»، کتاب مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی نقش مدیریت راهبردی در تحقق چشم‌انداز بیست‌ساله ج.ا.ا، جلد اول، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- رضایی محسن (۱۳۸۰). سرمشقی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی، تهران: انتشارات ملیکا.

- شجاعی، مسعود (۱۳۸۳). نظام برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی در ارتش جمهوری اسلامی ایران، « پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد آجا.
- فتحی واجاگاه، کوروش (۱۳۸۱). نیازسنجی آموزشی (الگوها و فنون)، تهران: مرکز انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- فیوضات، یحیی (۱۳۸۳). مبانی برنامه‌ریزی آموزشی، تهران: نشر ویرایش.
- مصطفایی دولت‌آباد، خدیجه (۱۳۹۰). طراحی مدل بودجه‌ریزی عملیاتی با رویکرد تلفیقی انگاره شناختی و سلسله‌مراتبی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت صنعتی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده مدیریت و اقتصاد.
- معاونت طرح و برنامه و بودجه ستاد کل ن.م (۱۳۹۰). تعریف برخی از واژگان و اصطلاحات کلیدی در نیروهای مسلح، تهران: ستاد کل نیروهای مسلح.

ب) منابع انگلیسی

- Friedman, J, (1964). Regional Planning As a Field of Study; In Friedman, J. and Alonso, W., *Regional Development and Planning*, MIT Press, Cambridge, Mass, p. 61.

Archive of SID